

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2025

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2025

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 26.09.2025 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 26.09.2025 ж. Формат 60*84 1\8. Бум. Типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhana L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 26.09.2025 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АМИРОВА А.Б., БЕЙСЕНБАЙ А.Б., ШЫРЫН Х.	Қазақ, ағылшын тілдеріндегі «халық» ұғымының мақал-мәтелдердегі көрінісі	7
КАСПИХАН Б.К., СӘРСЕНБАЙ Ж.А., ИГИЛИКОВА С.И.	Тоныкөк ескерткішінің графикалық және орфографиялық ерекшеліктері	19
КОПБАЕВА Ж.Т., АБДИРАСИЛОВА Г.Қ., БЕКЕНОВА Г.Ш.	Түркі ескерткіштері тіліндегі есімдіктер мен қазіргі түркі тілдеріндегі параллельдер: көне жұрнақтар негізінде	31
ҚҰРМАНБАЙҰЛЫ Ш., ӘЛІМБЕК Г.	Әлихан Бөкейхан еңбектеріндегі мақал-мәтел қолданысы	43
МЫРЗАБАЕВА Б.Д., АЛКЕБАЕВА Д.А., БАЕШОВА Б.Ш.	Қазіргі тіл біліміндегі «тіл» және «сөз» ұғымдарының арақатынасы, сөздің прагматикалық мәні	64
НУСУПОВА А.Ж., ТОҚТЫБАЕВА Ж., ҚҰРМАНБЕКОВА З.Р.	Қазақ тіліндегі гибрид сөздер: жасалуы және қолданысы	78
ӨМІРБЕКОВА Ж.Қ.	Этномәдени компоненттің тіл мен мәдениет сабақтастығындағы орны	88
РАМАЗАНОВ Т.Б., СОЛТАНБЕКОВА А.Ә., ШОРТАНБАЕВ Ш.А.	Мектеп оқулықтары терминдерінің тілдік ерекшелігі («Құқық негіздері» пәні мысалында)	99

ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES

АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә.	Есенғали Раушановтың «1932 жыл. Қазақстан» өлеңінде аштық зұлматының бейнеленуі	117
AMANKULOVA L.A., ZHAIKGASBAYEVA K.B.	Manifestations of national mentality in contemporary kazakh poetry	126
BAILIYEVA U.B., DADEBAEV ZH., DAUTOVA B.D.	The degree of equivalence in translating the concept of “qairat” (willpower) in A. Kunanbayev’s works	134
БАЙТУРИНА У.К., ШОМАНОВА Г.К.	Американский текст Ф. Достоевского. Идея и сюжет как открытия реализма	147

КЕМЕҢГЕР Қ.Р., ЖҰМАҒҰЛ С.Б.	Мағжан Жұмабайұлының «Ертегі» поэмасы: тарихи және көркемдік шындық	155
ҚАБЫЛОВ Ә.Д., ҚАМАРОВА Н.С., ШОҚАЙ М.Т.	Әбіш Кекілбайұлы – публицист	164
МӘДІБАЕВА Қ.Қ., МАҒАЗБЕКОВ Н.Ж., РАХМАНОВА Н.М.	Абайдың ақындық кітапханасы: ортағасырлық түркі поэзиясы дәстүрі	177
ТОҚТАР Г.М.	Тәуелсіздік идеясы алаш қаламгерлерінің басым бағыты	187

**ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ /
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ /
METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE**

BAZARBЕКОВА D.M., ADILOVA ZH.K., SAMSENOVA G.S.	Application of precedent texts in russian language lessons	198
BEISENBAYEVA L.ZH.	Assessing students' oral proficiency in cooperative learning (cefr framework)	209
КҮЗЕМБЕКОВА Ж.Ж., ДЕМЕСИНОВА Ж.О.	Айтылым субтестілерінің құрылымы мен бағалау жүйесі	217

Ж.Ә. АЙМҰХАМБЕТ

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(e-mail: a_zhanat@mail.ru)

***ЕСЕНҒАЛИ РАУШАНОВТЫҢ «1932 ЖЫЛ. ҚАЗАҚСТАН»
ӨЛЕҢІНДЕ АШТЫҚ ЗҰЛМАТЫНЫҢ БЕЙНЕЛЕНУІ**

Аңдатпа. Мақалада халық басынан өткен аса ауыр кезең – аштық зобалаңының трагедиясы поэзия мысалында қарастырылады.

XX ғасырдың 20-30 жылдары кеңестік қанқұйлы саясаттың халықты өте ауыр қасіретке тап қылғаны тарихтан белгілі. Қазақ даласындағы аштық оқиғасы қазақ халқын алапат қырғынға ұшыратты, адамдардың жаппай қырылуына, босқынға айналуына жеткізді. Халықты жаппай қырғынға ұшыратқан аштық оқиғасы сол оқиғаларды көзімен көрген, басынан кешкен адамдардың, олардың ұрпақтарының естелігімен, құпия деп ижасырылған ресми құжаттар арқылы ұлт тарихына таңбаланып, ұрпақ жадына орнықты. Халық тарихындағы бұл қасіретті кезең ұлт рухының айнасы болған көркем әдебиетке арқау болып келеді. Роман, повесть, әңгіме, драмалық туындылар, өлеңдер топтамасы, поэмалар ашаршылықтың ауыр зардабын арқау ете отырып, ұлт тағдырын суреттеді. Сондай туындылардың бірі – қазақтың классик ақыны Есенғали Раушанов өлеңіндегі ұлт трагедиясының бейнеленуі мақаланың басты зерттеу нысаны болды. Талдау барысында ақын поэзиясындағы қазақ даласының қасіретті кезеңдегі тағдыры қалай бейнеленді, елдің мұңы мен қайғысын ақын қалай танытты деген сауалдарға жауап берілді. Аштық шындығына қатысты еңбектерден дәйектемелер келтіріле отырып, өмір шындығы мен көркем шындық қатынасы көрсетілді. Тақырыпты зерделеу барысында талдау, салыстыру, даралау және жинақтау әдістері қолданылды. Талдаулар негізінде тиісті тұжырымдар жасалды.

Түйін сөздер: Есенғали Раушанов, уақыт шындығы, халық тағдыры, Шәкәрім Құдайбердіұлы, көркем кеңістік, аштық, шындықтың бейнеленуі.

Кіріспе. Қазақ халқы тарихындағы аса ауыр, қасіретті кезең – кеңестік саясат қолдан ұйымдастырған аштық оқиғасы. Кеңес өкіметі үстемдік құрып тұрған кезде бұл қасірет туралы ұрпақ толық білмеді. Бұл туралы: «Қазақстан тарихының ақтаңдақ беттері аз болмаған, ол туралы қызыл идеологияның дәурені жүріп, дәуірлеп тұрған кезінде ашық айтылмады, бәрі де бүркемеленіп көрсетілді. Айтуға, жазуға талаптанғандар жазаланды... Осы шырылдаған шындықты халқымыз тек тәуелсіздігін алған сәттен бастап қана оқып, білуге мүмкіншілік алды» [1, 3], – деп жазады Е.С.Қуандық «Қазақстандағы «кіші октябрь қасіреті» атты кітабында.

Тұтастай ұлтқа қасірет әкелген «Кіші октябрь» саясаты Ф.И.Голощекин қолымен жүзеге асқаны белгілі. Бұл – тарихи шындық. Кеңестік идеология үстемдік құру, түрлі ұлт өкілдерін отарлау сияқты патша өкіметінің саясатын жалғастырды. Сөз жүзінде

* Мақала ҚР ҒЖБМ Ғылым комитеті қаржыландыратын BR28712491 «Шәкәрім Құдайбердіұлының рухани мұрасын әдеби-мәдени, тарихи-этнографиялық, географиялық, лингвистикалық тұрғыдан кешенді зерттеу: цифрлық интеграция және этнотуризм» тақырыбындағы бағдарламалық-нысаналы жоба аясында әзірленді.

«теңдік» ұранын көтерген қызыл империя отаршылдық саясатын ашық әйгілеп жүргізбей, оны «социализм» деген атаумен бүркемеледі. Түрі «социалистік», мазмұны «отаршылдық» болған кеңестік саясаттың халықты қандай қатігездікпен жазалап, қуғын-сүргінге ұшыратқаны шындықтың айнасындай боларлық әдеби-көркем туындыларда барынша айқын көрінді. Қазақ әдебиетінде аштық тақырыбы көрініс тапқан туындылар көп. Б.Майлиннің 1922 жылы жазылған «Айт күндері», «Күлпаш», 1927 жылы жазылған «Аштық құрбаны»,» әңгімелері ел басына түскен ауыр кезеңді дәл уақытында арқау еткен туындылар. Ақын Жақан Сыздықовтың 1927 жылы жазылған «Әлі қарттың әңгімесі», Шахан Мусиннің «Тас еденнің ызғары», Нұрхан Ахметбековтың 1932 жылы жазылған «Күләндам» дастандары аштықтың халыққа әкелген қасіретін суреттеген туындылар. Бұл аталған қаламгерлер де Сталиндік қуғын-сүргінге ұшырады. Аштық тақырыбы Адам Мекебаевтің «Құпия қойма» (1979 жылы жазылған), С.Елубайдың «Ақ боз үй» (1990 жылы жазылған) романдарында эпикалық кең ауқымда суреттеледі. Сондай-ақ А.Смайыловтың «Тамұқтан келген адам» (2004 жылы жазылған) романында да аштыққа ұшыраған Арқа жұртының азапты тағдыры көрінеді.

Қазақтың классик ақыны Есенғали Раушановтың туындыларында зұлмат кезеңнің ауыр шындығы көркем тілмен баяндалады. Ұлт ақыны ретінде ел тарихын көркем суреттеген ол қазақ халқының бастан кешкен ауыр тағдырын өз туындыларына арқау етеді.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Бұл мақалада Есенғали Раушановтың большевиктердің момын халықты аяусыз қырғынға ұшыратқан сойқан әрекеті, аштықтың сұмдық қасіретін бейнелеген туындылары қарастырылып, тарихи шындықтың көркем әдебиеттен алар орны туралы айтылады.

Зерттеу материалы ретінде аштық оқиғасы арқау болған көркем туындылар, негізінен Есенғали Раушановтың «1932 жыл. Қазақстан» өлеңі алынды. Қазақ даласында аштық оқиғасына қатысты зерттеу, танымдық еңбектер мәтіндік талдауларға ақпараттық дәйектеме ретінде ұсынылып, туындылардың тарихи негізі зерделенді. Талдау, жинақтау, интерпретация, индуктивті-дедуктивті, мәдени-тарихи, герменевтика әдістері арқылы зерттеу міндеті шешіледі.

Талқылау мен бақылау. Қазақ даласының 1930 жылдары бастан кешкен ауыр тағдыры бізге тарихи мәліметтер, жекелеген ұлт тұлғаларының жазықсыз жаалануы, қудалануы арқылы белгілі. Мысалы дәл осы аштық жылдары «қызыл» үкіметтің оғынан мерт болған Шәкәрім Құдайбердіұлы да ұлттың ар-ожданы, парасат биігі болған тұлға еді. Халықты аяусыз қырғынға ұшыратқан қаныпезерлер ұлтқа тұлға боларлық қайраткерлерден бастап қарапайым халыққа азаптың түр-түрін көрсетті. Қазақ көрген қасіреттің ауырлығы Шәкәрімнің «Мың тоғыз жүз отызыншы..», т.б. өлеңдерінен көрініс береді. Б.Майлиннің де уақыт шындығын арақу еткен шығармалары осы кезеңнің туындысы.

Осындай қасіретті кезеңнің бір ғана суретін бірегей бейнелеумен танытқан Е.Раушановтың қазақ даласындағы аштық трагедиясын бейнелеген «1932 жыл. Қазақстан» өлеңі екі шумақтан ғана тұрады. Алайда осы екі шумақ арқылы Кеңестік қызыл биліктің халыққа тудырған сұмдық зұлматының толық картинасы қамтылған.

Ел қырылған деседі мына дөңде,
Не деймін мен осынау тұл әлемге?
Кәрі аспан.
Кәдімгі дөң.
Қараша айы.
Түк те жоқ көз тоқтайтын бұдан өңге.

Өлең шөп қара барқын мақпал сыңды,
Мақпалды сусыма құм жапқан сыңды.
Құм басып өлген қыздың қолаң шашы
Бұрқырап сыртқа шығып жатқан сыңды,
Өлең шөп, өлең шөп – Қазақстан... [2, 136].

Екі шумақтың әр жолы халық қасіретінің жадымызда таңбаланып қалған суреттерін шынайылықпен жеткізеді.

XX ғасырдың басында қазақты орны толмас үлкен шығынға ұшыратқан ашаршылық оқиғасы үш дүркін қайталанды.

Алғашқысы – сол кездегі Ресей империясында 1917-1919 жылдары болған ақпан және қазақ төңкерістерінің, соған жалғаса басталған азамат соғысының зардабынан болды. Осы кезеңде көшпелі тіршілік кешкен қазақ халқының малының талан-таражға түсуі халықты аштыққа ұрындырды. Ресми деректер бойынша осы кезде қазақ халқының саны 6 218 300 адамнан 4 679 795 адамға кеміген екен.

Аштыққа екінші рет ұрыну оқиғасы – Кеңестік қызыл биліктің күшейе түскен кезінде, яғни 1921-1922 жылдары болған құрғақшылық салдарынан делінеді. Қазақтар жиі қоныстанған батыстағы Ақтөбе, Орал, Бөкей, солтүстігіндегі Орынбор, Қостанай, Торғай, Ақмола, шығысындағы Семей өңірлерінде мал қырылып, жергілікті халық аштыққа ұшырайды. Сол кездегі ашыққандарға көмек көрсету комиссиясының төрағасы болған жас қаламгер, кейіннен қазақтың классик жазушысы Мұхтар Әуезовтің берген мәліметінде 1921-1922 жылы аштыққа душар болып қайтыс болған адамдардың саны 1 миллион 700 мың адам деп көрсетілген екен.

Аштықтың үшінші рет қайталануы Кеңестік биліктің әдейі ұйымдастыруымен болды. Большевиктер көсемі Сталин қазақ еліне Голощекинді арнайы жіберіп, «Кіші қазан төңкерісі» саясатын жүргізді. Ол «Асыра сілтеу болмасын, аша тұяқ қалмасын» деген ұранмен халықтың күн көріс үшін ұстап отырған бір бас малына дейін тартып алып, нәтижесінде халық қырылды, қоныстарына ауа көшуге мәжбүр болды. Сөйтіп қазақ халқының 60-80 пайызы жойылды. Қазақтың демограф ғалымы М.Тәтімовтың деректерінде XX ғасыр басындағы төңкерістер кезінде және 1930-жылдары, Сталиндік қуғын-сүргін кезінде 3 миллион 850 мың қазақ қырғынға ұшыраған екен.

«Большевиктер өкіметті басып алғаннан кейінгі жылдары қазақ жері екі дүркін – 20-жылдар басында және 30-жылдар басында жантүршігерлік ашаршылықты басынан өткерді. Осы аштықтарда қазақтың қырылғаны қырылып, аман қалғаны бас сауғалап, тоз-тоз болып, халық ретінде жойылудың аз-ақ алдында қалды» [3, 260], – деп жазады Т.Омарбеков.

Аштық туралы зерттеу, танымдық еңбектер деректерді, нақты тарихи құжаттарды негізге ала отырып, бұл кезеңнің қазақ халқының дамуына тигізген кері ықпалын, кеңестік қанқұйлы саясаттың бір халықты апатқа қалай ұшыратқанын айқын көрсетеді. «Қазақ қалай аштыққа ұшырады» [4] атты кітапта деректер мен құжаттар жинақталып, талданса, белгілі қазақ тарихшылары М.Қойгелдиев пен Т. Омарбековтың «Тарих тағылымы не дейді» [5] атты зерттеу еңбектерінің 2-бөлімінде 1930-жылдардағы аштықтың шындығы айтылады. «Қызылдар қырғыны» [6] кітабында 1931-1933 жылдардағы аштықты көзімен көрген куәгерлер сөзі арқылы сұрапыл кезеңнің халықты қандай азапқа салып, қырғынға ұшыратқаны баяндалған. Белгілі тарихшы М. Қозыбаевтың «Ақтаңдақтар ақиқаты» [7] кітабында 1930 жылдары Қазақстанда Голощекин жүргізген «Кіші Октябрь» саясатының халық басына әкелген өлшеусіз қасіреті көрсетілген. «1932-1933 жылдардағы ашаршылық ақиқаты» [8] атты кітапта осы бір ұлы трагедиялық оқиғаның адамзатқа жасалған ұлы қастандық екені дәлелденеді.

Аштық оқиғасы тақырыбына бүгінгі таңда да тарихшы ғалымдар көп назар аударуда. Аштық оқиғасының себебі мен салдары ғылыми тұрғыда сарапқа салынып, қазақ даласындағы зұлматтың ақиқаты осы еңбектерде көрсетілуде. Халықтың аштықтың, қуғын-сүргіннің салдарынан босқыншылыққа ұшырауын зерттеушілер құжаттар, нақты дәлдемелер арқылы дәйектеді. Мәселен «Слухи и разговоры в казахском ауле накануне голода (1927-1931 гг.)» атты мақалада: «Республикадағы белсенді қарсылықтың түрі Қытайға жаппай қоныс аудару болды...» [9, 198], – деп көрсетеді.

Қазақ даласындағы бұл сұмдық зұлмат шетелдік ғалымдар назарына да ілікті. Америка ғалымы Сара Камерон «Аштық жайлаған дала: ашаршылық, озбырлық және

кеңестік Қазақстанды орнату» («The Hungry Steppe: Famine, Violence and the Creation of Soviet Kazakhstan») атты зерттеуінде халық тарихындағы осы трагедиялық кезеңді арқау еткен [10]. Бұл еңбек туралы қазақ зерттеушілері Т.Қыдырәлі мен О.Нұрлан: «Сара Камеронның зерттеуі Отан тарихының мәселелеріне бейтарап көзқарас деп бағалағанмыз жөн. Отан тарихының мәселелерін отандық тарихшылар жан-жақты зерттеп келеді дегенмен бұл мәселедегі Сара Камерон еңбегінің басты жетістігі отандық тарихымызды бейтарап көзқараспен бағалап, оны әлемдік құбылыстармен ұштастыруында болса керек. Осы тұрғыдан алып қарағанда аталған зерттеудің мәселеге методологиялық тұжырымдар ұсынуы ұлттық тарихи танымға жаңалық қоса алатын еңбек деп бағалаймыз» [11, 258], – деген пікір білдіреді.

Нәтижелер. С.Камеронның Қазақ даласындағы аштық трагедиясының әр дерегіне терең үңіліп, жіті зерттеуі нәтижесінде құнды мәліметтер жүйесімен көрініс тапқан. Автор: «1932 жылға қарай республиканы жантүршігерлік ашаршылық жайлап алды. Ауылда болсын, зауытта болсын, тіпті республиканың астанасы Алматыда болсын, қала көшелерінде шашылып жатқан мәйіттерге көз жұма қарау мүмкін болмады» [10,191], – деп жазады. Кітапта мұнан да ауыр жағдайдар баян етілген. Сол жантүршігерлік зұлмат кезеңнің сұмдық көрінісін көркем әдебиет мысалдары арқылы біле түсеміз. Жазушы А.Смайыдың «Тамұқтан оралған адам» романында Арқадағы аштық, қуғын-сүргін шындығы көркем шындықтың шынайылығын нақтылайды. Осы романнан аштық кезіндегі бір ғана оқиға үзін бейнелеген бір ғана мысалды ұсына кетейік:

«Қара базар артта қалғанда, алдыңғы жақтан әйелдің шыңғырған даусы естілді. Осы арадан жүз қадамдай жерде ескі бақсымақ болатын, жөргектегі баланы қолтығына қысып алған еркек солай қарай қиралаңдап барады, соңында шашы дода-дода жайылып кеткен әйел сүрініп жығылады.

– Анау мына бейшараның баласын алып қашып барады, – деп түршікті көшір.

– Шап!

Арба алдын орап тұра қалғанда, қарасұр еркек баланың аяғын кергілеп ысылдады.

– Таялма! Қақ айырамын!

Түрі адам шошырлық, тістері түсіп қалған, қызыл иегінен тілі жалаңдайды. Әлгі екі сөзді булығып зорға айтты.

– Сабыр! Сабыр! – деп састы. Өлім мен өмірдің арасында алжасқан пәле не істеп, не қойғанын айыра алмай, нәрестені мерт қылуы мүмкін.

– Сабаңа түс! – деп алдаусыратып, қалтасынан суырып алған әмиянды аяғының астына тастай салды. – Ананы ал да, баланы босат!

Ол жылап жіберген, әлде ессіз күлген секілді түсініксіз қырылдап баланы жерге түсірді де, әмиянды ала сала баққа қарай ұмтылды. Шамасы жалғыз рет ышқынуға жетті, қисалаңдап барып құлап түсті».

– Өліп қалды ма? – деп аңтарылды бетіне үңілген көшір. – Иә, өліп қалыпты. Сорлы соңғы сәтінде есінен ауысқан ғой» [12, 184].

Мұндай сұмдық аштық жайлаған қазақ даласындағы әр ауылдан кездесетін оқиға еді. С.Камерон қазақ даласындағы аштық туралы америкалық ғалым Мэтью Пэйн (Matthew Paune) көлемді зерттеу жүргізіп жатқанын ескертеді. «Қазақ және Украин ашаршылықтары Сталин дәуіріндегі ұжымдастырудың салдарынан орын алған екі ең ірі экономикалық нәубетке жатады... 1998 жылы Украинадағы ашаршылықты тергеумен айналысқан АҚШ комиссиясы бұл апаттағы пайыздық мөлшерде украиндарға қарағанда қазақтардың өз ұлтының көбірек бөлігін жоғалтқаны жайлы тоқтамға келгендігін» [10, 216] атап көрсетеді. Сондай-ақ 2010 жылы Еуропалық Парламент Ассамблеясы Кеңестік ұжымдастыру салдарынан орын алған Ашаршылық құрбандарын еске алып тұру туралы қарар қабылдағанын да атап өтеді. Бұл ұйымның қарарында ашаршылықтан қаза болғандар саны жағынан қазақтар Кеңес Одағының басқа халықтары арасындағы ең жоғарғысы болып көрсетілген [13].

Е.Раушановтың «Ел қырылған» тіркесімен басталатын өлең жолында жоғарыда аталған күллі зерттеулер мен деректердегі аштық суретін бір-ақ сөзге сыйдыруы өлеңнің

мазмұнын тереңдете түскен. Ақын суреттеген «Ел қырылған» дөң мен тұл әлем – аштық қасіретін бейнелеген жолдар. Бұл жолдарда қолданған «тұл әлем» – бәрінен ада болған, ештемесі қалмаған әлем деген мағынаға саяды. Осы жерде неге ақын «тұл» деген сөзді пайдаланған деген сауалға жауап бере кетейік.

Қазақ әдеби тілінің сөздігінде: «Тұл: 1. Отасқан ері өлген не айрылысып кеткен баласы жоқ жесір (әйел). Шалқия ерін билеп алған әйел, Байы өліп, бағы күйген тұлменен тең (Ә. Найманбаев. Шығ.); 2. ауыспалы мағына. Бас иесіз, еркексіз. Кешегі асылдың сынығы Қайыптың шаңырағы **тұл** қала ма деп қорықты ғой атаң (Қ. Салғара. Сол бір күн); 3. ауыспалы мағына. Жалғыз. Мамет **тұл** болуға аз-ақ күн шыдады... (Ж. Аймауытұлы. Шығ.); 4. ауыспалы мағына. Бекер, бос, түк емес. Қайратсыз ашу – **тұл**, тұрлаусыз ғашық **тұл**, шәкіртсіз ғалым – **тұл** (Абай). Ақылсыз болса ғылым – тұл (Ш. Құдайбердіұлы) [14, 416].

«Тұл» сөзін ақын поэтикалық ауыспалы мағынада күллі қазақ даласына телиді. Себебі аштықтың сұмдық зардабын дәл осы тіркес айқара ашады. Тұл әлемнің ауқымында аталатын қара аспан мен кәдімгі дөң – мекендік-кеңстіктік, қараша айы – уақыттық сипат. Ақын осы модельдегі хронотоп арқылы авторлық дүние бейнесін ұсынады, сондай-ақ оған символикалық мән дарытады. Сөйтіп қазақ даласының аштыққа, босқынға ұшыраған трагедиялы кезеңінің суретін береді. Өлеңнің бірінші шумағына тоқталайық:

Ел қырылған деседі мына дөңде,
Не деймін мен осынау тұл әлемге?
Кәрі аспан.
Кәдімгі дөң.
Қараша айы.
Түк те жоқ көз тоқтайтын бұдан өңге.

М.Бахтин көркем туындыдағы кеңістік пен уақытты хронотоп ұғымын ұсына отырып: «Әдеби-көркем хронотопта кеңістіктік және уақыттық белгілердің мағыналық және нақты тұтастықта бірігуі орын алады. Мұндағы уақыт сығымдалады, тығыздалады, көркем көрініске айналады; ал кеңістік шоғырланып уақыттың және сюжеттің қозғалысына тартылады. Уақыттың сипаты кеңістікте ашылады, кеңістік болса уақытпен өлшеніп, танылады» [15, 235], – деп тұжырымдаса, ақын өлеңінде тұл әлемнің мазмұнын ашып тұрған «көз тоқтайтын» нәрселер: «кәрі аспан», «ел қырылған дөң», «қараша айы» қазақ халқы тарихындағы зұлмат кезеңді айғақтай түсетін уақыттық-кеңістіктік таңбалар. Бұл «поэтикалық таңбалаулар» бірлікте тұрып тұтас ұлт үшін тарихи ерекше мәні бар «Қазақ трагедиясының хронотопын» танытады.

Өлеңдегі «тұл әлемнің» түп шындығының бір тарабы – аштық салдарынан босқынға (откочевка) айналған елдің атажұртын амалсыз ажырауы. Жартысы өлімге душар болып, жартысы босып кеткен халықтың бір кезде қызғыштай қорып, қастерлеген туған жері осылай адыра қалды. Қараша айындағы кәрі аспан мен дөң өлген және босып кеткен халықтың жұрты еді.

Келесі шумақта дөңге өскен өлең шөпті сусыма құмның жабуы «құм басып өлген қыздың қолаң шашына» ұқсастырылады. Ақынның дөңді нысанға алуының астарындағы үлкен мән бар болса, оны біз осы бейнелеу арқылы тани түсеміз. Дөң үстіне өскен қара мақпалдай өлең шөп пен құм басып өлген қыздың бұрқырап сыртқа шығып жатқан қолаң шашы арасындағы байланысты поэтикалық түспал шеңберінде ұғынамыз.

Өлең шөп қара барқын мақпал сынды,
Мақпалды сусыма құм жапқан сынды.
Құм басып өлген қыздың қолаң шашы
Бұрқырап сыртқа шығып жатқан сынды,
Өлең шөп, өлең шөп – Қазақстан...

1932 жылғы аштықта қынадай қырылған халықтың мүрдесінен пайда болған дөң – ақын айтар шындықтың көркемделген нақты нысаны. Кеңестік тоталитарлық жүйенің өзінің қанқұйлы ізін қанша бүркемелегімен шындық бәрібір ашылады, айтылады. Құм астында қалған мүрденің сыртқа бұрқырап шығып жатқан қолаң шашы – соның мысалы.

Ақын ауыстыра бейнелеудің құралы етіп алып отырған өлең шөптің қазақ даласында он төрт түрі бар екен. Ең жиі кездесетіні – қара өлең шөп (*Scirpus lacustris*). Бұл жерде басқа шөп емес, өлең шөптің көркем деталь ретінде көрінуінің мәнісін оның қазақ даласының барлық өңірінде өсетіндігімен байланыстыруға болар. Сондай-ақ «өлең шөп» атауымен поэтикалық туынды ретіндегі «өлең» белгілі дәрежеде ассоциацияланған. Қазақтың ұлттық дәстүрлі поэзиясы «қара өлең» деген атаумен белгілі.

Қорытынды. Шығармашыл тұлғаның көкірек көзімен көріп, суреткерлік түйсігімен пайымдаған шындығы туындының «алтын өзегіне» айналатыны белгілі. Е. Раушановтың екі шумақ өлеңіне тұтасымен сыйып кеткен аштық зұлматының сусыма құмды жарып, дөңге өскен өлең шөп арқылы тұспалдануын ақынның суреткерлік шеберлігімен, талант кемелдігімен байланыстырамыз. Әдебиет зерттеушісі Қ.Байтанасова айтқандай: «Жазушының шығармашылық ұстанымы неғұрлым өзгеше, ойлауы, дүниетанымы терең болған сайын, оның суреткер ретінде өмір құбылыстарын көруі әр тарапты бола түседі» [16, 130].

Е.Раушановтың екі шумақтан ғана тұратын «1932 жыл. Қазақстан» өлеңінде кеңестік әпербақан саясат салдарының ащы шындығы нақты, әсерлі бейнелеумен айқын жырланған. Қазақ халқының тарихында болған бұл зұлмат ұрпақ санасында өшпестей болып таңбаланды. Халық басынан өткерген трагедияның ақиқатын осындай поэтикалық қуаты тегеурінді, бейнелеуі айрықша сөз өнері туындылары арқылы сезіне түсеріміз ақиқат.

XX ғасыр басында кеңестік билік тарапынан орын алған аштық оқиғасы халықтың жаппай қырылуына, босқындыққа ұшырауына жеткізді. Осы бір қасіретті кезең әдеби-көркем туындылардың тақырыбына, оқиғасына өзек болып, замана шындығының көркем бейнелену тәсілдерін қалыптастырды. Әдебиет өмір шындығын, тіршілік тынысын, қоғамдық-әлеуметтік мәселелерді арқау ете отырып, ел тарихын көркем тілмен бейнелейтін өнер түрі.

XX ғасыр басында халық басына алмағайып заман туғызып, қырғынға, босқындыққа ұшыратқан кеңестік жүйенің қанқұйлы әрекеті көркем әдебиеттің тақырыбына арқау болып, гуманизмді мұрат тұтқан өнердің нысанына алынды. Адамзат тарихында болған алапат қырғындар мен жойқын соғыс әлем әдебиетінен белгілі. Қазақ халқы басынан кешірген аштық оқиғасына қатысты туындыларды да сол қатарға қоямыз.

Кеңес билігі тарапынан қолдан ұйымдастырылған ашаршылық пен Сталиндік репрессияның қазақ даласына әкелген өлшеусіз қасіретін, зардабын арқау еткен шағын ғана «1932 жыл. Қазақстан» өлеңі уақыт шындығы мен халық тағдырын көркем кеңістікте бейнелі түрде танытқан көркем дүние. Бұл өлеңдегі шынайы сурет, қасірет нышанын аңғартқан бейнелеулер суреткер ақын Е. Раушановтың таланты мен танымын айғақтай түседі. Екі шумақтан түзілген өлеңнің мазмұны қаншама тарихи зерттеулер мен құжаттарда ғы дәйектерді өз бойына жинақтауымен маңызды.

Әдебиеттер

1. Қуандық Е.С. Қазақстандағы «Кіші Октябрь» қасіреті. – Алматы: Дәуір, 2002. – 208 б.
2. Раушанов Е. Бозаңға біткен боз жусан. Өлеңдер мен поэмалар. – Алматы: Раритет, 2006. – 384 б.
3. Омарбеков Т. Қазақстан тарихының XX ғасырдағы өзекті мәселелері. – Алматы: Өнер, 2003. – 552 б.
4. Қазақ қалай аштыққа ұшырады = Голод в казахской степи: письма тревоги и боли: қасіретті жылдар хаттары. Құрастырғандар: С.Әбдірайымов, И.Н.Бухонова, Е.М.Грибанова, Н.Р.Жағыпаров, В.П.Осипов. – Алматы: Қазақ университеті, 1991. – 206 б.
5. Қойгелдиев М., Омарбеков Т. Тарих тағылымы не дейді? – Алматы: Ана тілі, 1993. – 205 б.
6. Қызылдар қырғыны. Құрастырғандар: З. Қыстаубаев, Б. Хабдина; редакторы Б. Хабдина. Алматы: Өнер, 1993. – 251 б.

7. Қозыбаев М. Ақтаңдақтар ақиқаты: оқу құралы. Алматы: Қазақ университеті, 1992. – 272 б.
8. 1932-1933 жылдардағы ашаршылық ақиқаты Правда о голоде 1932-1933 годов. Б.Ғ.Аяған, Ж.Ұ.Қыдырәли, Ә.М.Ауанасова және т.б. ҚР Білім және ғылым министрлігі, Мемлекет тарихы институты. – Алматы: Литера-М, 2012. – 330 б.
9. Аблажей Н.Н., Жанбосинова А.С., Сайлаубай Е.Е. Слухи и разговоры в казахском ауле накануне голода (1927—1931 гг.) // Научный диалог. Том 12, Выпуск 7, Страницы 180 – 202, 2023 // URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85184397809&origin=recordpage>.
10. Камерон С. Аштық жайлаған дала: ашаршылық, озбырлық және Кеңестік Қазақстанды орнату (The Hungry Steppe Famine, Violence and the Creation of Soviet Kazakhstan). Ағылшын тілінен аударған Сәуле Батаева, Зәуре Батаева. – Итака: Cornell University Press, 2018. – 304 б.
11. Қыдырәлі Т., Нұрлан О. Қазақ ашаршылығына бейтарап көзқарас ұсынған зерттеу // ҚазҰУ хабаршысы. Тарих сериясы. Том 106 № 3 (2022). – Б. 255-258. URL: <file:///C:/Users/%D0%95%D0%90%D0%93%D0%98/Downloads/3717.pdf>.
12. Смайыл А. Тамұқтан келген адам // Шығармалары. Көптомдық. Т. 1. Роман, повестер. – Астана: Фолиант, 2015. – 528 б.
13. Parliamentary Assembly, «Commemorating the Victims of the Great Famine (Holodomor) in the Former. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=12388&lang=en> (қаралған уақыты: 25.03.2024).
14. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 14-том. Т–Ұ. Құраст.: М. Малбақов, Қ. Есенова, Б. Хинаят және т.б. – Алматы: Тіл білімі институты, 2011. – 800 б.
15. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Художественная литература, 1975. – 504 с.
16. Байтанасова Қ. Көркем шығармадағы бейнелілік призмасы // Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. № 1(142), 2023. – Б. 126-133. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2023-142-1-126-133>.

Ж.А. АЙМУХАМБЕТ

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

ОТОБРАЖЕНИЕ ТРАГЕДИИ ГОЛОДА В СТИХОТВОРЕНИИ ЕСЕНГАЛИ РАУШАНОВА «1932 ГОД. КАЗАХСТАН»

Аннотация. В статье анализируется трагедия голода в Казахстане через призму поэзии.

В 20-30-е годы XX века советская политика привела к невообразимым страданиям народа. Голод в казахских степях стал причиной массовых жертв, вынужденных миграций и катастрофического сокращения населения. Эти трагические события отразились в национальной истории через воспоминания выживших, их потомков и секретные официальные документы. Голод, как часть коллективной памяти, также нашел отражение в искусстве, став важной темой для художественной литературы. Романы, повести, рассказы, поэмы и стихотворения того времени изображают страшные последствия голода, связывая его с судьбой нации. Одним из таких произведений является стихотворение классика казахской поэзии Есенғали Раушанова, в котором раскрывается трагическая участь народа. В статье исследуется, как в поэзии автора изображены судьбы людей в этот тяжелый период, как поэт передает боль и страдания народа. Приводятся ссылки на работы, посвященные голоду, показывается отношение между правдой жизни и художественной реальностью. В исследовании применяются методы анализа, сопоставления, выделения и обобщения. На основе проведенного анализа сделаны ключевые выводы.

Ключевые слова: Есенғали Раушанов, правда времени, судьба народа, Шакарим Кудайбердыұлы, художественное пространство, голод, изображение правды.

ZH.A. AIMUKHAMBET

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

DEPICTION OF THE FAMINE DISASTER IN ESENGALI RAUSHANOV'S POEM «1932 YEAR. KAZAKHSTAN»

Annotation. The article examines the tragedy of the famine disaster experienced by the people through the lens of poetry. It is well-known that in the 1920s and 1930s, Soviet policies led the people to endure immense suffering. The famine in the Kazakh steppes resulted in mass death, displacement, and migration. This famine, which led to widespread destruction, has been recorded in national history through the memories of those who witnessed these events, their descendants, and through secret official documents. This tragic chapter in the history of the people has been ingrained in collective memory and reflected in the arts, symbolizing the spirit of the nation. The literature of the time — novels, stories, plays, collections of poems, and epics — depicted the consequences of the famine, intertwining it with the fate of the nation. One such work is the poem by the Kazakh poetry classic Esengali Raushanov, in which the tragedy of the nation is revealed. The article explores how the poet depicted the fate of the Kazakh people during this difficult period, and how he conveys the grief and sorrow of the people. References to works related to the famine are provided, showing the relationship between life's reality and artistic truth. The study employs methods of analysis, comparison, distinction, and generalization. Based on the analysis, relevant conclusions are drawn.

Keywords: Yesengali Raushanov, truth of time, fate of the people, Shakakrim Kudaiberdyuli, artistic space, famine, representation of truth.

References

1. Kuandyk E.S. Kazakhstandagy «kishi oktyabr» kasireti. – Almaty: Daur, 2002. – 208 b.
2. Raushanov E. Bozanga bitken boz zhusan. Olender men poemalar. – Almaty: Raritet, 2006. – 384 b.
3. Omarbekov T. Kazakhstan tarihy XX gasyrdagy ozekti maseleleri. – Almaty: Oner, 2003. – 552 b.
4. Kazak kalai ashtykka ushyrady = Golod v kazahskoi stepi: pisma trevogi i boli: kasiretti zhyldar hattary. Kurastyrgandar: S.A.bdiraïmov, İ.N.Buhonova, E.M. Gribanova, N.R. Jagyparov, V.P.Osipov. – Almaty: Kazak universiteti, 1991. – 206 b.
5. Koigeldiev M., Omarbekov T. Tarih tagylymy ne deidi? – Almaty: Ana tılı, 1993. – 205 b.
6. Kyzyldar kyrgyny. Kurastyrgandar: Z. Kystaubayev, B. Habdina; redaktory B. Habdina. – Almaty: Oner, 1993. – 251 b.
7. Kozybaev M. Aktandaqtar akikaty: oku kuraly. – Almaty: Kazak universiteti, 1992. – 272 b.
8. 1932-1933 zhyldardagy asharyshlyq akikaty = Pravda o golode 1932-1933 godov. B.G. Aiagan, Zh.U. Kydyralina, A.M. Auanasova zhane t.b. KR Bilim jäne gylım ministrlıgı, Memleket tarihy instituty. – Almaty: Litera-M, 2012. – 330 b.
9. Ablazhei N. N., Zhanbosinova A.S., Sailaubai E.E. Sluhi i razgovory v kazahskom aule nakanune goloda (1927-1931 gg.) // Nauchnyi dialog. Tom 12, Vypusk 7, Stranitsy 180–202, 2023 // URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85184397809&origin=recordpage>.
10. Kameron S. Ashtyk zhailagan dala: asharyshlyk, ozbyrlyk zhane Kenestik Kazaqstandy ornatu (The Hungry Steppe Famine, Violence and the Creation of Soviet Kazakhstan). Agylshyn tilnen audargan Saule Bataeva, Zaure Bataeva. – İtaka: Cornell University Press, 2018. – 304 b.
11. Kydyralı T., Nurlan O. Kazak asharyshlygyna beitarap kozkaras usyngan zertteu // KazUU khabarshysy. Tarih seriasy. Tom 106 № 3 (2022). – B. 255-258. URL: <file:///C:/Users/%D0%95%D0%90%D0%93%D0%98/Downloads/3717.pdf>.
12. Smaiyl A. Tamuqtan kelgen adam // Shygarmalary. Koptomdyq. T. 1. Roman, povester. – Astana: Foliant, 2015. – 528 b.

13. Parliamentary Assembly, «Commemorating the Victims of the Great Famine (Holodomor) in the Former. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=12388&lang=en> (karalğan uaqyty: 25.03.2024).

14. Kazak adebi tilining sozdıgı. On bes tomdyq. 14-tom. T-Ū. Kurast.: M.Malbakov, K.Esenova, B.Hinayat zhane t.b. – Almaty: Tıl bilimı insituty, 2011. – 800 b.

15. Bahtin M. Voprosy literatury i estetiki. – M.: Hudozhestvennaya literatura, 1975. – 504 s.

16. Baitanasova K. Korkem shygarmadagy beinelılık prizması // L.N. Gumilev atyndagy EUU Habarshysy. Filologia seriasy. № 1(142), 2023. – B. 126-133. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2023-142-1-126-133>.

Автор туралы мәлімет:

Аймұхамбет Жанат Әскербекқызы – филология ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры, Астана, Қазақстан.

Аймухамбет Жанат Аскербекқызы – доктор филологических наук, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Aimukhambet Zhanat Askerbekkyzy – doctor of Philology, Professor of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.